

1 חפץ חיים (הל' לשה"ר, כלל א')

סעיף ה' – אין חילוק באיסור הסיפור, בין אם סיפר מעצמו ברצונו, ובין אם עמד עליו חבירו בדברים והפצירו עד שסיפר לו, מכל מקום אסור. ואפילו אביו או רבו, שמחויב בכבודם ובמוראם שלא לסתור דבריהם, אם הם בקשו ממנו שיספר להם ענין פלוני ופלוגי, והוא יודע, שבתוך הסיפור יוכרח לבוא לידי לשון הרע או אפילו רק לאבק של לשון הרע, אסור לו לשמוע להם.

סעיף ו' – אפילו אם הוא רואה, שאם הוא ירגיל עצמו במדה הזאת, שלא לספר לעולם בגנותו של ישראל... יסובב לו הפסד גדול בענין פרנסתו... ועל ידי זה יסלקוהו ממשמרתו ולא יהיה לו במה לפרנס את בני ביתו, אף על פי כן אסור, ככל שאר לאוין, שמחויב ליתן כל אשר לו ולא לעבור עליהן...

2 גמ' יבמות ו.

...דתניא: יכול אמר לו אביו היטמא, או שאמר לו אל תחזיר, יכול ישמע לו? ת"ל: איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו, כולכם חייבין בכבודי!

The "Tattletale"

3 אגרות משה (יו"ד ח"ב, סי' ק"ג)

הנה בדבר מלמד שרוצה לענוש תלמיד אחד שהותרה לו... לא שייך לשום אדם בעולם שיוכל לסמוך על גודל דעתו ולענוש אף עונש כל דהו בלא ידיעה ברורה דעדים, דאף דבר השוה רק פרוטה בעיני עדים וכ"ש עונש הגוף דשוה יותר מממון... וכשיודע בברור ויראה שיש צורך לענוש רשאי לענוש בישוב הדעת ולא בכעס ורוגזה.

ובדבר **אם רשאי המלמד לומר לתלמידים שאם יודעין מי עשה את דבר הגנאי יודיע לו, הוא דבר מכוער לעשות כן דזה יגרום שיקילו בלשון הרע**, אף שהדמיון להא דאמר הקדוש ברוך הוא ליהושע וכי דילטור אני לך בסנהדרין דף מ"ג לא דמי דהתם הרי יודע בעצמו ע"י הגורל ויקויים העונש, **והכא אפשר שלא יודע שלכן אם היה זה לכוונת תוכחה לשמה משום שעי"ז יענש ויטיבו דרכם היה שייך להתיר כדמצינו בערכין דף ט"ז** שאמר ריב"נ הרבה פעמים לקה עקיבא על ידי שהייתי קובל עליו לפני ר"ג בריבי, עיין שם שהיתה זה תוכחה לשמה והוצרך שידע מזה ר"ג... אבל הא שייך זה כשמתעורר מעצמו לספר להרב כדי שיוכיחו, **ולא כשהרב יגזור על תלמידיו שיספרו לו אם יודעים דבר מגונה אף כשהתלמידים הם גדולי עולם, ואצלינו לא שייך להחשיב בכלל שהוא לשמה אף בגדולים וכ"ש שלא שייך זה בקטנים...**

4 חפץ חיים (הל' לשה"ר, כלל' ח' סי' י"א)

...ואפילו אם הוא מכויין בסיפור כדי שקרוביו יוכיחוהו על זה, גם כן אסור, דהיה לו להוכיחו תחילה בינו לבין עצמו, ולא לילך תיכף ולספר קלונו. אם לא שהוא משער שתוכחתו לא תועיל לו, אז מותר.

5 תשובות והנהגות (ח"א, סי' תתל"ט)

שאלה: מלמד שאמר לתלמידיו לגלות לו דבר גנאי מי עשה אם מותר להם לספר לו **נראה שהמלמד צריך להקדים ולומר לתלמידיו שאיסור לשון הרע חמור מאד, אולם כשזהו לתועלת אין איסור לשון הרע**, (עי' חפץ חיים סוף כלל ד' ובחוברת מרפא לשון (ה) מאמר הסבא מקלם זצ"ל בשם הגרי"ס זצ"ל שהוכיח בראיות ברורות שכל לתועלת אין בו איסור לה"ר) וכאן שזהו לטובת חינוך התלמיד, אין בזה חשש לשון הרע, **אלא אדרבה כשם שיש איסור לספר רע על חבירו, כך יש חיוב להודיע לרב שיכול להוכיח לפעול ולעשות ולא נקרא לשון הרע כלל.**

ושמעתי שבתשובות "אגרות משה" (יורה דעה חלק ב' סימן ק"ג) כתב שדבר מכוער הוא לעשות כן וגם יגרום שיקילו באיסור לשון הרע, (ואין ספרו כעת תחת ידי) **אבל לא ראיתי בזה חשש**, רק מסביר לילדים מהו איסור לשון הרע, ומסביר שבנידון דידן לא שייך לשון הרע כיון שמכוין לתועלת וכמו שביארנו, וכמו שכתב בחפץ חיים הנ"ל ובבאר מים חיים שם כלל ד' ס"י ובהגה"ה שם.

If There Is Another Way...

6 גמרא סנהדרין יא.

ושכניה בן יחיאל מהיכא גמר לה - מיהושע. דכתיב ויאמר ה' אל יהושע קם לך למה זה אתה נפל על פניך חטא ישראל. אמר לפניו: רבונו של עולם, מי חטא? - אמר לו: וכי דילטור אני לך? הטל גורלות.

7 שו"ת לחפץ בחיים (ח"א, סיי י"ד)

שאלה: אדם שמדבר בטלפון עם חבירו דברים שהם לתועלת, ואינם לשה"ר לאדם זה, ובני ביתו שומעים את דבריו (ולבני ביתו אין הדברים נוכעים) האם אדם זה עובר באיסור סיפור לשה"ר, והאם גם השומעים עוברים באיסור שמיעת לשה"ר. וכן אם נמצא באסיפת מורים ומדברים בגנות איזה תלמיד, ויש מורים שאין הדבר נוגע להם... העולה מן האמור...ג) באסיפת מורים כשמדברים בגנות איזה תלמיד לתועלת, ויש מורים שאינם צריכים לדעת מגנותו, ישתדל שלא לשמוע, אא"כ תהיה איזו תועלת בשמיעה.

Chinuch Starts at Home

8 חפץ חיים (לשה"ר כלל ח', סעי' י"ד)

ואמרינן במס' שבת (נד): כי מי שיש לו למחות באנשי ביתו נתפס לעת"ל על אנשי ביתו, על כן יהיה אדם רגיל תמיד בביתו להוכיח בעניינים אלו ורק בלשון רכה, ולהציע לפנייהם את גודל העונש שיהי עבור זה לעת"ל, וגודל השכר למי שזוהר מזה. וביותר יזהר בעצמו לעולם, שלא ישמעו אנשי הבית מפיו שום דברי גנאי על חבירו, כי אם הוא בעצמו יעבור על זה, לבד האיסור בעצמו, הוא ג"כ קלקול גדול לענין זה,¹ כי שוב לא יהי לו שום פתחון פה למנוע אותם מזה. וע"פ הרוב תלויה הנהגת אנשי הבית בעניינים כאלו אחר הנהגת בעל-הבית בעצמו, על כן צריך בעצמו ליזהר בזה עד מאד, ויהי טוב לו בזה ובבא.

9 חפץ חיים (כלל ט', סעי' ה')

ודע דאפילו אם שמע לבנו ובתו הקטנים שהם מדברים לשון הרע, מצוה לגעור בהם ולהפרישם מזה, כדכתיב: "חנוך לנער על פי דרכו" וגו'...

10 הג"ה (שם)

וכמה צריך האב להדריך את בניו תמיד מנערוותם בענין שמירת הלשון מלשה"ר, כמש"כ הגר"א (באגרתו 'עלים לתרופה') כי הדיבור והמדות צריך הרגל רב, וההרגל על כל דבר שלטון. ובאמת כאשר נתבונן היטב, נמצא שסיבת פירצת העון המר של לשה"ר הוא, מפני שכל א' הורגל מנערוותו לדבר מה שהוא רוצה באין מוחה, ואין מעלה על דעתו שיש חשש איסור בדבר, ולכך אפי' אם אח"כ נודע לו שיש איסור בדבר, קשה לו מאד לנטות מטבעו הטבוע לו מאז. לא כן אם היה האב מזהיר תמיד את בניו ומרגילים בזה מנערוותם, שלא לדבר לשה"ר על שום בר ישראל, ממילא היה ד"ז נטוע בנפשם מצד ההרגל, והיה נקל להם אח"כ לגדור את עצמם לגמרי במדה הקדושה ההיא, והיו זוכין עבור זה לחיי העוה"ב ולכל טוב בעוה"ז, כמו שנאמר "מי האיש" וגו'.

11 מסילת ישרים (פרק ט')

הנה מפסידי הזריזות, הם הם מגדילי העצלה. והגדול שבכולם, הוא בקשת המנוחה הגופנית ושנאת הטורח ואהבת העידונים בתשלום כל תנאיהם. כי הנה אדם כזה, ודאי שתכבד עליו העבודה לפני בוראו כובד גדול. כי מי שירצה לאכול אכילותיו בכל הישוב והמנוחה, ולישון שנתו בלא, טורד, וימאן ללכת אם לא לאטו, וכיוצא בדברים כאלה, הנה יקשה עליו להשכים לבתי - כנסיות בבוקר, או לקצר בסעודתו מפני תפלת המנוחה בין הערבים, או לצאת לדבר מצוה אם לא יהיה העת ברור, כל - שכן למהר עצמו לדברי מצוה או לתלמוד תורה. ומי שמרגיל עצמו למנהגות האלה, איננו אדון בעצמו לעשות היפך זה כשירצה, כי כבר נאסר רצונו במאסר ההרגל הנעשה טבע שני.

¹ ועיי בס' חפץ חיים (כלל ד' סעי' י') שכי דאם צריך האב להודיע לבניו אודות א' מחבריהם וכדומה והווי דברי גנאי, אף דמותר לו להגיד להם, צריך האב להודיע ולבאר להם את גודל איסור לשה"ר ואת ההיתר דתועלת במה שהוא מספר עתה.